

Măsuri integrate la nivel european privind inteligența artificială în raport cu drepturile omului

Georgiana Mădălina MIHĂILĂ,

Doctorand, Școala Națională de Studii Politice și Administrative (SNSPA), Facultatea de Administrație Publică, București, România

georgiana.mihaila@administratiepublica.eu

Abstract

Prezenta lucrare explorează măsurile integrate adoptate la nivel european în ceea ce privește reglementarea utilizării inteligenței artificiale (IA), astfel încât să se asigure o respectare și protejare a drepturilor omului. Influența inteligenței artificiale în diverse domenii, de la economie la viața socială, a crescut considerabil. Din această perspectivă, Uniunea Europeană (UE) a dezvoltat un cadru legislativ și normativ care să permită utilizarea acestor tehnologii avansate fără a aduce atingere demnității umane, a libertăților fundamentale și a drepturilor omului. Printre aceste măsuri se numără implementarea unei abordări bazate pe riscuri, care clasifică aplicațiile IA în funcție de potențialul lor impact asupra drepturilor și libertăților individuale. În plus, UE promovează formarea și educația privind utilizarea etică a IA. Îmbunătățirea competențelor digitale necesare în Europa este esențială, astfel încât cetățenii să beneficieze de noile tehnologii în avantajul lor, evitând posibilele capcane ale acestora. Cercetarea subliniază importanța unui cadru formal care să conducă la un ecosistem bazat pe inteligență artificială care promovează inovația, dar care, concomitent, respectă valorile și drepturile fundamentale ale omului. Inteligența artificială poate îmbunătăți semnificativ calitatea vieții cetățenilor, însă trebuie avute în vedere riscurile asociate și o bună prevenție a acestora. Utilizarea cu prudență a noilor tehnologii este o problemă care preocupă statele din întreaga lume, motiv pentru care inițiativele de cooperare internațională sunt esențiale pentru armonizarea standardelor globale și promovarea unei guvernante responsabile a IA. Uniunea Europeană are în vedere formarea unor cetățeni capabili să navigheze și să influențeze pozitiv dezvoltarea tehnologică, fără a le fi afectate drepturile fundamentale, aspect cu un impact semnificativ pe termen lung, într-o societate ce se dorește a fi ancorată la noile realități, dar care menține echitatea socială.

Cuvinte cheie: protejarea cetățenilor în contextul noilor tehnologii, riscuri ale IA, educație și competențe digitale.

1. Introducere și delimitări conceptuale

Societățile evoluează într-un ritm accelerat, iar aceste transformări trebuie să vină în sprijinul oamenilor care le formează, fără a le aduce prejudicii, mai ales în materie de drepturi și libertăți. În contextul dezvoltării noilor tehnologii, prezența inteligenței artificiale se regăsește din ce în ce mai mult în viața de zi cu zi a cetățenilor.

Conceptul de inteligență artificială (IA) vizează sistemele care “manifestă comportamente inteligente prin analizarea mediului lor înconjurător și care iau măsuri, într-o oarecare măsură în mod autonom, în vederea atingerii unor obiective specifice” [1]. Prezența acesteia în viețile noastre a crescut de-a lungul timpului, influențând viața privată, socială și politică. [2] Cu toate că reprezintă un element fundamental al ideilor de reformare a comunităților cunoscându-i-se potențialul, utilizarea inteligenței artificiale prezintă o serie de riscuri, dar și de efecte ce pot fi catalogate drept negative. Din această perspectivă, amintim impactul pe care inteligența artificială l-ar putea avea asupra unor drepturi fundamentale precum cel la viață privată, demnitate, libertate de expresie, mișcare, securitate și protecția datelor. [3]

Utilizarea inteligenței artificiale are menirea de a îmbunătăți viața cetățenilor, inclusiv prin oferirea unor servicii calitative de asistență medicală, transport mai sigur, produse și servicii adaptate nevoilor acestora, creșterea accesibilității informațiilor și resurselor necesare educării și formării. Raportat la mediul privat, inteligența artificială poate sta atât la baza dezvoltării de noi produse și servicii, cât și la îmbunătățirea managementului muncii și a resurselor aferente. Contribuțiile sunt majore și în domenii cruciale și de interes în prezent la nivel European, precum economia verde și circulară, agricultura, turismul, medicina etc. Implicarea IA în îmbunătățirea serviciilor publice ar putea conduce, de asemenea, la o reducere a costurilor și la creșterea performanțelor, existând atât avantaje pentru resursa umană care formează administrațiile publice, cât și pentru cetățeni. IA poate fi utilizată pentru a revoluționa domenii precum “transportul public, educația, gestionarea energiei și a deșeurilor, și poate îmbunătăți durabilitatea produselor”. [4]

Din păcate însă, uzul redus sau excesiv al inteligenței artificiale poate reprezenta un pericol, conducând fie la o implementare problematică și la neîndeplinirea obiectivelor, fie la generarea unor noi probleme, ceea ce subliniază că se impune un echilibru în utilizarea acestora și o bună cunoaștere a lor. Responsabilitatea aferentă daunelor pe care IA le-ar putea cauza face parte, de asemenea, din subiectele controversate în acest domeniu, afectând și încrederea pe care cetățenii o acordă noilor tehnologii. Concomitent, sunt controversate opiniile asupra efectelor IA asupra democrației, putând fi atât pozitive prin prisma creșterii gradului de implicare, informare și transparență, cât și negative raportate la algoritmiile platformelor de socializare care sortează automat informația care ajunge la utilizator. [4]

În ceea ce privește câmpul muncii, IA a creat disensiuni deoarece ar putea conduce la eliminarea unui număr semnificativ de locuri de muncă, chiar dacă în același timp va permite crearea de noi posturi și îmbunătățirea celor existente. Educația nu ar putea fi ocolită de IA, iar utilizarea inteligenței artificiale ar putea avea un rol esențial în ceea ce privește prevenirea șomajului și calificarea persoanelor. [4]

Relația dintre noile tehnologii, implicit inteligența artificială, și drepturile omului nu a fost unitar stabilită în literatura de specialitate și în rândul practicienilor în domeniu, deoarece este una complexă și poate fi influențată de o multitudine de factori. Tocmai nouțatea acestui subiect lansează provocări în ceea ce privește studiul lui, fiind un subiect de interes cu impact pe termen lung. [5] Prezența IA în toate activitățile cotidiene stârnește interes și încurajează cercetările, făcând parte din noua realitate față de care lumea trebuie să fie pregătită prin cunoașterea ei.

2. Inteligența artificială la nivelul Uniunii Europene

Pentru a permite atât utilizarea inteligenței artificiale la potențialul său maximal, cât și pentru a preveni posibilele efecte negative și afectarea drepturilor omului, reglementările în materie sunt necesare. Lipsa unui cadru juridic care să asigure claritate asupra conceptului și care să cuprindă norme asupra limitelor în utilizarea datelor ar putea conduce la o utilizare deficitară a IA și la un dezechilibru în materie de drepturile omului. Cadrul normativ trebuie să aibă în vedere și modul în care este urmărit impactul pe care IA îl are, răspunderea asupra încălcării normelor și sancțiunile posibile. [6]

Având în vedere aceste considerente, la nivel european poate fi remarcată o preocupare din ce în ce mai crescută a organismelor internaționale în ceea ce privește elaborarea de recomandări, studii și rapoarte referitoare la inteligența artificială, impactul ei asupra drepturilor omului și acțiunile ce ar trebui întreprinse. [7] Prezența inteligenței artificiale nu este o problemă individuală doar a unor state europene, ci face parte din evoluția societății în general, motiv pentru care un cadru de reglementare la nivel european este imperios.

Chiar în Comunicarea Comisiei Europene COM/2018/237 privind Inteligența artificială pentru Europa se preciza faptul că “Uniunea Europeană trebuie să prevadă o abordare coordonată a inteligenței artificiale pentru a obține rezultate maxime, dar și pentru a putea face față provocărilor pe care le implică” [1].

Anterior acestei comunicări, Comitetul Economic și Social European preciza în cadrul avizului 2017/C 288/01 [8] că inteligența artificială depășește granițele, iar din acest considerent trebuie evaluată oportunitatea unor reglementări la nivel global. Reglementările privind IA trebuie să traseze limite clare, astfel încât să nu fie afectate drepturile fundamentale și valorile sociale.

În toate măsurile întreprinse, Uniunea Europeană a avut în vedere stimularea industriei și cercetării prin prisma inteligenței artificiale ținând cont de siguranța și drepturile fundamentale ale oamenilor. Transformarea UE prin intermediul inteligenței artificiale a fost prevăzută în *Strategia europeană privind IA* [1] din anul 2018 și a luat în considerare importanța factorului uman în acest proces. [9]

Anul 2018 a marcat, de asemenea, înființarea unui grup de experți privind inteligența artificială, AI HLEG, având drept atribuții consilierea Comisiei în procesul de constituire a unei “Alianțe europene pentru inteligență artificială”, facilitarea punerii în aplicare a Planului european privind IA și generarea unei propuneri de document privind etica și utilizarea IA în raport cu drepturile fundamentale, atât cele ale UE, cât și cele prevăzute de Carta Drepturilor Fundamentale. [10]

Acest grup de experți a publicat în anul 2019 componentele pe care IA trebuie să le respecte pentru a fi considerată de încredere, anume legalitatea, respectarea principiilor și valorilor etice și rezistența, din punct de vedere tehnic și social. Verificarea celor 3 componente se realizează printr-o analiză a unui număr de 7 cerințe: “implicare și supraveghere umană; robustețe tehnică și siguranță; respectarea vieții private și guvernanta datelor; transparență; diversitate, nediscriminare și echitate; bunăstare societală și de mediu; responsabilitate. [7]

Data fiind emergența domeniului, anul 2021 a marcat noi măsuri în materie de inteligență artificială, anume: Comunicarea Comisiei privind promovarea unei abordări europene a IA; o revizuire a Planului coordonat privind inteligența artificială; propunerea Comisiei Europene de regulament de stabilire a unor norme armonizate privind IA și evaluarea relevantă a impactului (regulamentul fiind oficial adoptat în anul 2024). Preocuparea față de drepturile omului reiese în mod direct din trei inițiative juridice interdependente, anume: un cadru juridic european pentru inteligență artificială pentru a aborda drepturile

fundamentale și riscurile în materie de siguranță; un cadru privind răspunderea civilă – adaptarea normelor privind răspunderea în era digitală și IA; o revizuire a legislației sectoriale privind siguranța (referitoare la echipamente tehnice, siguranță etc.). [9]

În măsurile întreprinse, Comisia Europeană a avut în vedere riscurile pe care IA le presupune, încercând să le combată printr-un set specific de norme, astfel încât să joace rolul de lider mondial în materie de IA. Împărțite în patru categorii de riscuri (inacceptabile, ridicate, limitate, minime/inexistente), este în mod clar interzisă utilizarea unor sisteme bazate pe inteligență artificială care aduc atingere siguranței, mijloacelor de subsistență și drepturilor oamenilor. Gradul ridicat de risc a sistemelor de IA presupune obligații specifice și stricte ce trebuie avute în vedere, riscurile limitate trebuie să respecte cerințe specifice în ceea ce privește transparența, iar cele cu risc minim sau inexistent nu se supun unor cerințe specifice. [11]

Reglementările au avut în vedere protejarea unor drepturi precum “nediscriminarea, dreptul la demnitate umană, respectarea vieții private și protecția datelor cu caracter personal, egalitatea între femei și bărbați, libera exprimare, libertatea de întrunire, dreptul la o cale de atac eficientă și la un proces echitabil” [3].

3. Educația, o măsură pe termen lung

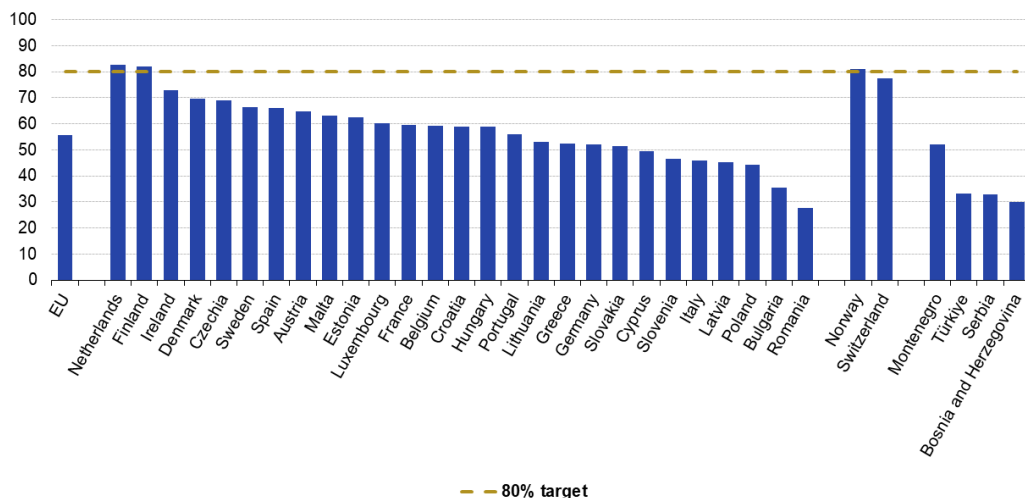
Măsurile întreprinse la nivelul Uniunii Europene nu au rolul doar de a trasa parametrii formali pentru utilizarea inteligenței artificiale și prevenirea posibilelor efecte negative, ci vizează și impactul inteligenței artificiale în mod pragmatic și pe termen lung. Din această perspectivă, Comisia Europeană a generat încă din anul 2016 un plan exhaustiv de îmbunătățire a competențelor necesare în Europa. Dobândirea și actualizarea competențelor digitale în rândul cetățenilor a făcut parte din Recomandarea Comisiei pentru statele membre. În acest context al învățării nu poate fi ignorată preocuparea Comisiei pentru educația digitală, dorind să exploateze efectele inteligenței artificiale în programele de învățare și formare. [1] Pregătirea cetățenilor europeni este esențială în facilitarea înțelegerii și utilizării noilor tehnologii în avantajul acestora, evitând posibilele capcane ale acestora.

Astfel, Comisia Europeană și-a asumat o abordare centrată pe factorul uman în raport cu inteligența artificială, conferind o deosebită importanță competențelor digitale. Din această perspectivă, reprezintă priorități cultivarea talentelor și îmbunătățirea abilităților, elaborarea unui cadru de politică pentru asigurarea încrederii în sistemele de inteligență artificială și promovarea viziunii UE în lume asupra inteligenței artificiale prin prisma durabilității și încrederii.

Dacă ne raportăm la abilitățile digitale de bază, figura 1 pune în evidență situația competențelor digitale aferente intervalului de vârstă 16-74 de ani în anul 2023. Astfel, cu o medie a Uniunii Europene de 55,6% constatăm că deși societatea a evoluat într-un ritm accelerat, iar digitalizarea și inteligența artificială își fac din ce în ce mai mult simțită prezența în viața de zi cu zi a cetățenilor, pregătirea cetățenilor pentru era digitală rămâne un element ce trebuie îmbunătățit, mai ales în statele care se află la finele clasamentului.

Individuals with at least basic digital skills, 2023

(% of individuals aged 16-74)



Source: Eurostat (online data code: isoc_sk_dskl_j21)

eurostat 

Fig. 1. Ponderea adulților care au cel puțin abilități digitale de bază, în funcție de țară, 2023 (Notă: % dintre persoanele cu vârstă cuprinsă între 16 și 74 de ani)

Sursă: Eurostat [12]

Indicatorii competențelor digitale constituie un element esențial al indicatorilor cheie de performanță în contextul Deceniului Digital al Europei și al “Busolei pentru dimensiunea digitală” a Uniunii Europene. Conform acestei inițiative, până în anul 2030 se preconizează atingerea a peste 20 de milioane de specialiști în tehnologia informației și comunicațiilor (TIC), cu o distribuție echitabilă pe criterii de gen. De asemenea, se urmărește ca minimum 80% din populație să posede competențe digitale de bază. În plus, se vizează o digitalizare completă a serviciilor publice, incluzând accesul online integral la serviciile publice esențiale, asigurarea accesului tuturor cetățenilor la dosarele medicale și obținerea și utilizarea identității digitale de către 80% dintre cetățeni. [13]

4. Concluzii și considerații finale

Societățile evoluează într-un ritm alert prin prisma tehnologiilor și chiar dacă tendințele și nevoile cetățenilor se schimbă, asigurarea drepturilor fundamentale ale acestora rămâne o prioritate ce nu ar putea fi ignorată. În viața cotidiană se resimte din ce în ce mai mult prezența sistemelor bazate pe inteligență artificială și obișnuința deprinsă față de acestea. Cu toate că menirea lor este de a ne îmbunătăți și simplifica viața, utilizarea lor trebuie să aibă loc cu respectarea unor norme clare, astfel încât să garanteze existența intențiilor bune și diminuarea posibilelor efecte negative.

Cu toate că inteligența artificială este omniprezentă, nu a avut loc concomitent un proces de pregătire a oamenilor. Utilizarea IA și a noilor tehnologii se răsfrânge în mod direct asupra întregii populații, iar atingerea potențialului lor maxim depinde de capacitatea oamenilor de a le exploata și de a ține pasul cu evoluția lor. Educarea, formarea și

dezvoltarea resurselor umane este esențială pentru viitoare societăți durabile. Din această perspectivă, pregătirea cetățenilor pentru era digitală ar trebui să reprezinte o prioritate a statelor din întreaga lume, mai ales în raport cu impactul pe care digitalizarea și utilizarea inteligenței artificiale o va avea asupra câmpului muncii.

Reglementările regăsite la nivelul Uniunii Europene sunt esențiale având în vedere că reprezintă o problemă ce depășește granițele și impune o perspectivă integrată. Fezabilitatea și calitatea măsurilor ar putea plasa Uniunea Europeană drept un reper la nivel global în materie tehnologii bazate pe inteligență artificială.

Mai mult decât atât, rolul legislațiilor naționale este unul crucial. Fiecare stat trebuie să pună bazele unor proceduri care să permită autorităților competente să evalueze impactul sistemelor bazate pe IA asupra drepturilor omului. [14]

Referințe

- [1] European Commission, “Communication from the Commission COM/2018/237 on Artificial Intelligence for Europe,” [Online]. Available: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2018%3A237%3AFIN>.
- [2] N. Sfetcu, *Introducere în inteligența artificială*, MultiMedia Publishing, 2021.
- [3] R. Matefi, “Impactul inteligenței artificiale asupra drepturilor la egalitate și nediscriminare în lumina Propunerii de Regulament al Parlamentului European și al Consiliului de stabilire a unor norme armonizate privind inteligența artificială,” *Revista Universul Juridic*, pp. 130-136, 2021.
- [4] European Parliament, “Inteligența artificială: oportunități și pericole,” 2022. [Online]. Available: <https://www.europarl.europa.eu/news/ro/headlines/society/20200918STO87404/inteligena-artificial-a-opportunitati-si-pericole>.
- [5] I. Serotila, “Considerațiuni privind drepturile omului în contextul dezvoltării tehnologiilor informaționale,” *Rolul jurisprudenței în dezvoltarea noului drept român*, pp. 276-280, 2019.
- [6] D. G. Ghercioiu, “Inteligența artificială – viitorul despre care trebuie să învățăm cât mai repede, 1-2:84-90, 2021.,” *Monitor Strategic*, Vols. 1-2, pp. 84-90, 2021.
- [7] A. Moroianu, “Drepturile omului în era inteligenței artificiale,” *Drepturile omului*, vol. 1, pp. 75-88, 2020.
- [8] “Avizul Comitetului Economic și Social European privind “Inteligența artificială – Impactul inteligenței artificiale asupra pieței unice (digitale), a producției, a consumului, a ocupării forței de muncă și a societății”, 2017/C 288/01”.
- [9] European Commission, “A European approach to artificial intelligence,” [Online]. Available: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/european-approach-artificial-intelligence>.
- [10] European Commission, “Artificial intelligence: Commission kicks off work on marrying cutting-edge technology and ethical standards,” 2018. [Online]. Available: https://ec.europa.eu/commission/press-corner/detail/ro/IP_18_1381.
- [11] European Commission, “Regulatory framework proposal on artificial intelligence,” [Online]. Available: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai>.
- [12] Eurostat, “Individuals with at least basic digital skills, 2023 (% of individuals aged 16-74),” [Online]. Available: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Figure_1_Individual_s_with_at_least_basic_digital_skills_202.
- [13] European Commission, “Europe’s Digital Decade: digital targets for 2030,” 2021. [Online]. Available: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/europe-fit-digital-age/europe-s-digital-decade-digital-targets-2030_en.
- [14] I.M. Zlătescu, C. E. Marinică, “Some legal perspectives on artificial intelligence and human rights,” *Fiat Iustitia*, vol. 2, 2020.